

В. Г. Власова

**ОБРАЗОТВОРЧЕ
МИСТЕЦТВО**

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Умовні позначення:

— вузлик на пам'ять;

— словник;

— запитання та завдання;

— творче (практичне)
завдання.

Дорогі друзі!

Образотворче мистецтво відображає навколишній світ у художніх образах. Підручник ознайомить вас із творами українських і зарубіжних митців, допоможе підготуватися до виконання творчих завдань, навчить створювати власні художні образи. Адже художній образ — це «душа» мистецького твору.

Робота над зображенням — це постійна практика. Насамперед подумайте, як вам зручно організувати робоче місце. Як краще сісти, щоб було зручно працювати. Під яким кутом потрібно покласти папір, аби не спотворити зображення. Якщо ви працюєте правою рукою, дивіться на малюнок із лівого боку, якщо лівою — з правого боку, щоб уникнути зайвих незручних рухів. Підручник допоможе вам засвоїти основи правильної техніки роботи над зображенням.

Ви навчитеся бачити красу в кожному явищі, у кожній людині. Зрозумієте, яку важливу роль відіграє мистецтво в нашому житті. Та найголовніше — ви самі створюватимете красу! Розфарбовуватимете реальний та уявний світ у яскраві кольори. Втілюватимете на папері ваші фантазії. Творіть з любов'ю, бажанням та інтересом.

Бажаємо вам успіхів на шляху пізнання світу мистецтва!

Художній образ у графіці, живописі та скульптурі

1. Подорож до країни «Художній образ»

Чи подобається вам розгадувати таємниці? Опанувавши мову образотворчого мистецтва, ви навчитеся відчувати й розуміти художні твори, поринете в таємничий світ мистецтва.

Мистецтво відображає в художніх образах дійсність. За допомогою органів чуття, насамперед зору й слуху, люди сприймають навколишній світ, а в їхній уяві виникають художні образи. Мистецтво охоплює літературу, музику, театр, образотворче мистецтво, кіно, цирк, телебачення. Кожен його вид має свою мову. Література — це мистецтво слова; музика — світ звукової гармонії; кіно й театр поєднують літературу, музику й акторську гру.

В. Леоненко.
Екслібрис

М. Лихошів.
Село Моринці. Хага, у якій народився
Т. Шевченко

*В. Новіков (Варгачов).
Переляканий ведмідь*

*Вежа Мері-Екс у Лондоні
(Велика Британія)*

*К. Білокур.
Півонії*

*Д. Курсанок.
Настіпне панно*

- Які види мистецтва представлені на ілюстраціях? Назвіть їх.
- За допомогою чого до нас промовляють ці види мистецтва?
- Як ви думаєте, які почуття намагалися виразити автори цих творів? Опишіть їх.
- Яке враження справили на вас ці твори?
- Запропонуйте свої назви цим творам образотворчого мистецтва.

В образотворчому мистецтві явища навколишнього життя відображені за допомогою ліній, кольорів, їх сполучення й співвідношення, об'ємних форм і яскравих ритмів. Щоб зрозуміти світ митця, потрібно вивчити мову різних видів мистецтва.

Основа будь-якого виду мистецтва — художній образ. Митець передає свої враження, думки й почуття у власних творах, тобто створює певний образ.

Художній образ — це особлива форма пізнання дійсності в мистецтві.

Словник

Художній образ — форма відтворення навколишнього світу, думок і почуттів автора в мистецькому творі.

Вузлики на пам'ять

Теми для творів підказує митцеві життя. Правильно вибрана тема — запорука успіху у творчості. Твір митця може схвилювати глядача, викликати в нього радість, любов, співчуття тільки тоді, коли художник не байдужий до предмета зображення.

Як виділити в тематичному малюнку головне? Це можна зробити за допомогою засобів художньої виразності образотворчого мистецтва: розміру, розміщення, освітлення, кольору. Намагайтеся розмістити головне в центрі або на передньому плані.

*К. Трутовський.
Жінка з полотном*

• Як художник використовує передній план у побудові твору? Як це допомагає йому розкрити художній образ твору?

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Яка ваша улюблена квітка? Чим вона вам подобається? Намалюйте цю квітку. Придумайте малюнку назву.

Варіант 2. Спробуйте уявити, з якої чашки питиме чай музикант, лікар або пекар. Намалюйте таку чашку.

Техніка виконання: олівець, фломастер, акварель, гуаш (на вибір).

Запитання та завдання

1. Що таке художній образ?
2. Назвіть засоби художньої виразності образотворчого мистецтва.

2. Таємнича мова графіки

Графіка — найпоширеніший вид образотворчого мистецтва. Мова графіки лаконічна. Художник-графік передає свої думки й почуття за допомогою точок, ліній, штрихів і плям.

Г. Нарбут.
Українська азбука

Л. Леві-Дюрмер.
Автопортрет

А. Даур.
Г. К. Андерсен

Л. Львіна
Щастя

О. Козакова.
Чарівна троянда
(фрагмент)

П. Пікассо.
Голуб миру

Ф. Дабо.
Кішка

- Порівняйте ілюстрації. Як ви думаєте, що в них спільного? У чому їх відмінність?

За технікою виконання графіку поділяють на рисунок, малюнок і гравюру. *Рисунок* виконують твердими матеріалами (олівець, вуглина, крейда), *малюнок* — рідкими матеріалами (чорнило, туш). *Гравюра* — це друкована графіка.

Т. Шевченко. Мангиплацький сад

- Як за допомогою тональних співвідношень передано настрої твору? Зверніть увагу на те, як художник намалював дерево.

Словник

Графіка — вид образотворчого мистецтва, де зображення виконують за допомогою точок, ліній, штрихів і плям.

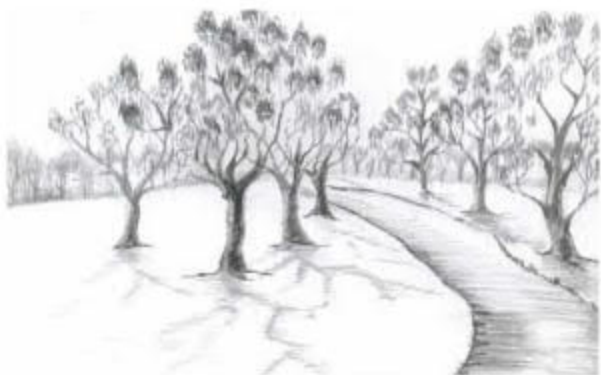
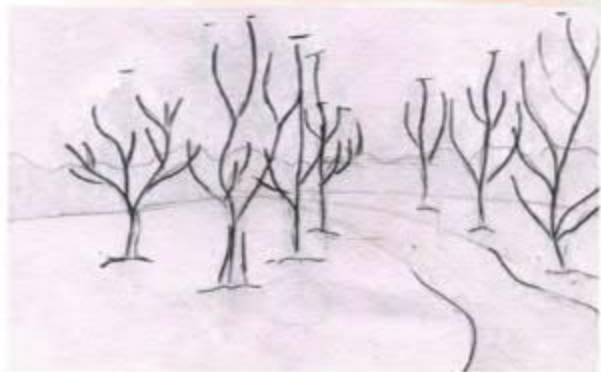
Точка, лінія, штрих, пляма — основні засоби виразності графіки.

Вузлик на пам'ять

Звичайний графітний олівець може бути ніжним і суворим, лагідним і сердитим, сумним і веселим. Усе залежить від того, який художній образ прагне створити митець.

Важливо пам'ятати про етапи побудови малюнка: розміщення всіх частин композиції на аркуші, співвідношення деталей і цілого (пропорції), що відповідають naturi, створення ілюзії простору засобами лінійного й тонального малюнка.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. За допомогою засобів художньої виразності графіки намалуйте своє улюблене дерево. Придумайте своєму малюнку назву.

Варіант 2. Намалуйте композицію «На вулицях міста». Розмістіть предмети в просторі шляхом загороджування. Передайте плановість за допомогою одного із засобів виразності графіки.

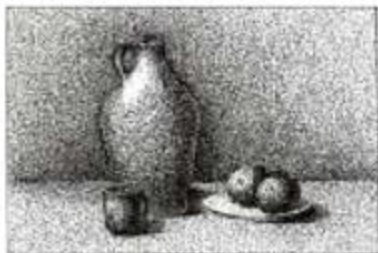

Запитання та завдання

1. Що таке графіка?
2. Назвіть засоби художньої виразності графіки.

3. Пригоди графічних технік

Графіка — основа всіх видів образотворчого мистецтва. За технікою виконання розрізняють такі її види: *оригінальна графіка* — рисунки, начерки, замальовки, виконані художником в одному примірнику; *друкована графіка*, за допомогою якої можна відтворювати зображення у великій кількості примірників.

А. Конаровський. Навчальний натюрморт

- За якими ознаками можна об'єднати ці зображення?

Словник

Еста́мп — твір друкованої графіки, відбиток на папері зображення, зробленого самим художником або майстром-гравером. Види естампу — гравюра, офорт, літографія, ліногравюра.

А. Чебикін.
Рік бика (офорт)

Я. Гуздівський.
Молитва дитини (гравюра)

В. Перевальський.
Веснянки (ліногравюра)

Д. Жиро.
Пташиний базар (літографія)

Вузлики на пам'ять

Рисунок — це основа образотворчого мистецтва. Правильно виконаний рисунок передає пропорції та об'єм предметів, їх просторове розміщення, відображає характер дійових осіб. Намагайтеся передати градації тону.

Послідовність виконання графографії:

1. Підготуйте аркуш паперу — покрийте його парафіном або воском.
2. До чорної фарби додайте краплю мильного розчину.
3. Нанесіть на підготовлений аркуш паперу фарбу з мильним розчином.
4. Продряпайте пером, голкою чи іншим гострим предметом свою композицію.

Творче (практичне) завдання

Що ви відчуваєте, коли бачите зірки, які сяють на темному небі. Намалюйте за допомогою крапок різного розміру композицію на одну з тем: «Зіркові таємниці», «Новорічні сніжинки», «Пісня палаючої свічки».

Техніка виконання: графографія.

Запитання та завдання

1. Як розрізняють графічні твори за технікою виконання?
2. Що означає слово *естамп*?

4. Загадковий колір

Чи ви хочете вивчити мову кольорів? Що, на вашу думку, дає людині знання цієї мови?

С. Бранш. Київ

*А. Юдін.
Човнярі на річці Арпо*

Є. Кравченко.
Натюрморт
із чайником

Л. Леві-Дюрмер.
Осіньний вітер

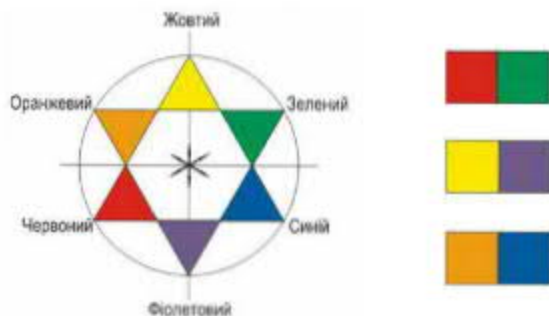
С. Агафонов.
Натюрморт
із соняшником

- За якими ознаками, можна об'єднати ці зображення?

Живопис — один з основних видів образотворчого мистецтва. Живописні твори виконуються за допомогою фарб, які накладаються на поверхню — полотно, папір, картон тощо.

Колір допомагає розкрити зміст твору, передати певний настрій, думки художника.

Кольори бувають теплі й холодні, основні й похідні, яскраві та темні. Також існують контрастні кольори.

- Які поняття зашифровано в цьому зображенні?
- Поясніть співвідношення пар кольорів.

- Які ви знаєте назви кольорів, що походять від назв рослин?
- Чим фарби природи відрізняються від звичайних художніх фарб?

Словник

Колір — основний виражальний засіб живопису.

Контраст — різко окреслена протилежність у чомусь.

Нюанс — відтінок кольору, ледь помітна різниця.

Вузлики на пам'ять

Малюючи фарбами, пам'ятайте, що колір впливає на сприйняття пропорцій. Предмет світлого кольору видається більшим за темний такого самого розміру. Темний предмет виглядає важчим за світліший. Застосовуючи контрастні кольори, можна виокремити певну деталь. Поеднати об'єкти в одне ціле можна за допомогою споріднених кольорів. Чим далі розміщений об'єкт, тим більше в ньому блакитних і сірих відтінків, бо їх видно крізь шари повітря.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Уявіть, що вас запросили на карнавал літніх квітів. Намалюйте господиню карнавалу — Дівчину-Літо.

Варіант 2. Уявіть, що вас запросили на бал осіннього листя. Намалюйте господиню карнавалу — Дівчину-Осінь.

Запитання та завдання

1. Що таке *контраст*? Наведіть приклади.
2. Що означає слово *нюанс* у живописі?

5. Прозорість та оксамит

Роззирніться довкола. Яка чудова й багата природа нас оточує! Гори й долини, ліси й поля, річки й озера. Ми сприймаємо красу навколишнього світу, бо все навкруги розфарбовано в різні кольори. Свої думки й почуття можна висловлювати не тільки словами. Можна створити певний настрій за допомогою фарб та їх сполучення. Роздивіться, як художник змінює напрямки мазків на полотні, щоб передати зміну настрою.

Ю. Арсеньок.
Бузок (акварель)

В. Дунаєва.
Пейзаж (акварель)

В. Микитенко.
Київ (гуаш)

Н. Антонова.
Міський пейзаж (гуаш)

• Порівняйте ілюстрації, виконані акварельною та гуашевою фарбами. У чому їх відмінність?

Усі художні фарби виготовляють із кольорового порошку (пігменту) і речовини, яка скріплює кольорові часточки.

Техніка акварельного живопису потребує неабиякої майстерності, адже прозорість фарб не дає змоги перемальовувати зображення.

З-поміж інших творів живопису акварель вирізняється прозорістю і м'якістю. Це єдина техніка, у якій зовсім не використовують білила. Якщо потрібен колір світлого тону, беруть дуже рідку фарбу, щоб крізь неї просвічував білий папір. Краса акварелі насамперед у її чистоті.

З гуашню працюють художники різних напрямів — графіки, майстри театральнo-декораційного мистецтва. Вона широ-

ко застосовується в декоративному живописі для виконання ескізів і кольорових начерків.

На відміну від акварелі гуаш непрозора, бо містить домішки крейди або свинцевих білил. Після висихання вона стає оксамитовою і матовою.

Словник

Акварель — прозора фарба, що легко розчиняється водою; твір живопису, виконаний такими фарбами.

Гуаш — непрозора фарба, розтерта на воді з домішками клею та білил; твір живопису, виконаний такими фарбами.

Вузлики на пам'ять

Акварельні фарби потрібно розводити на палітрі. Набирайте фарби із ванночок тільки чистим пензлем. Працюючи акварельними фарбами, набирайте багато води, щоб мазки були прозорі. Перш ніж покласти мазок, ви повинні чітко продумати послідовність кольорів — від найсвітліших до насичених.

Гуашевої фарби можна набрати зразу багато. Потрібно пам'ятати, що гуаш — недостатньо міцна фарба і при нанесенні товстим шаром може осипатися, утратити блиск.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Намалуйте акварельною фарбою композицію на тему «Квітка щастя».

Варіант 2. Намалуйте гуашевою фарбою композицію на тему «Птах щастя».

Запитання та завдання

Чим відрізняються зображення, виконані акварельною та гуашевою фарбами?

6. Подорож за хмари

Згадайте яскраве літнє небо. Крізь пухнасті білі хмари прозирає небесна блакить. Як гарно вмотитися на запахній траві й дивитись у небо, можна побачити справжні дива. Над головою пропливають величні казкові замки й дракони. Одна хмарина скидається на фантастичну рибу, інша — на кумедне кошеня.

Чи можна спілутати кошеня із зайчачим, яблуко із грушею? Розрізнити їх нам допомагають такі ознаки, як форма й колір.

Форми бувають геометричні та природні. До геометричних форм належать квадрат, трикутник, коло. Придивіться до годинника на стіні. Якої він форми? Якої форми вікно?

Форму багатьох предметів люди запозичили в природі. Наприклад, птахи підказали конструкторам форму літака, риби — підводного човна.

- Наведіть свої приклади предметів, форму яких люди запозичили в природі.

Усі предмети, що нас оточують, потребують художнього оформлення. Їх прикрашають, або декорують, різноманітними візерунками. Завдяки такому оздобленню речі стають гарнішими й приємнішими в користуванні.

Словник

Візерунок — поєднання елементів у певній послідовності або вільна композиція з декоративних елементів.

Декор — сукупність декоративних елементів (прикрас) виробу або будівлі.

Ф. Шкрібляк. Скрип'яка

В. Глуценко. Декоративна тарілка

Вузлики на пам'ять

Візерунки або декор не існують самі по собі, вони завжди відповідають призначенню предмета.

Щоб створити візерунок, треба знати основні принципи його побудови. Стрічковий візерунок виконують простим повторенням одного чи кількох елементів, розміщених у межах стрічки.

Л. Шмадюк.
Брошка

Крім стрічкових, є візерунки у квадраті, колі, де їх розміщують по краю або в центрі. Візерунок на прямокутній формі, у ромбі, овалі виконують у найбільшій частині між краєм і центром.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Звичайні речі, які оточують людину, можуть багато розповісти про свого власника. Уявіть якогось казкового героя. Зробіть для нього ескіз підставки під чайник або дощечки для нарізання хліба. Прикрасьте відповідним візерунком. Узгоджуйте форму предмета й декорування.

Варіант 2. Намалюйте скриньку або тачу (піднос) оригінальної форми (можна вирізати). Продумайте композицію, тло, деталі візерунка.

Запитання та завдання

1. Які предмети мають геометричні форми?
2. Що таке *візерунок*?
3. Що означає слово *декор*?

7. Світ в об'ємі

Як навчитися розуміти мову фактури та об'ємів? Для чого людині потрібне знання цієї мови? Де можна побачити скульптуру в повсякденному житті?

А. Канова.
Алегорія Миру

Фідії.
Вергіянки

В. Зноба.
 Модель
 пам'ятника
 князю
 Святославу

Художній твір у скульптурі або вирізьблюється, або виліплюється. Скульптурні твори виліплюють із глини або пластиліну; висікають із граніту, мармуру; вирізьблюють із дерева. Основним об'єктом зображення є людина, іноді тварина.

Існують два типи скульптури: кругла скульптура та рельєф.

Круглу скульптуру можна обійти з усіх боків. Матеріал, з якого її виконано, також оброблений зусебіч.

Рельєфи розглядають тільки спереду, тобто об'єми оброблено на пласкій поверхні з одного боку. Рельєф може бути самостійним твором або частиною скульптури. Своєрідним різновидом рельєфу є медаль.

В. Омеляненко.
 Баран

В. Вільковський.
 Птахи

О. Бердник.
Зимовий птах

Б. Мазур.
Кіт Пантелеймон

• Як ви вважаєте, що спільного в зображених об'ємних скульптур? Подивіться, як на скульптурах відтворено пухнасте й шорстке хутро.

Відтворення поверхні зображуваного об'єкта в мистецтві називається *фактурою*. Фактуру широко використовують скульптори, архітектори, дизайнери.

Словник

Скульптура — вид образотворчого просторового мистецтва, що створює об'ємні зображення.

Кругла скульптура — скульптура, яка вільно розміщується в просторі й розрахована на круговий огляд.

Рельєф — скульптурне зображення на площині.

Фактура — особливості оздоблення й будови поверхні будь-якого матеріалу (гладкість, шорсткість, рельєфність).

Вузлики на пам'ять

Ліплення із цільного шматка належить до пластичного способу виконання скульптури. Спочатку потрібно створити характерну форму — основу. Потім ця основа доповнюється дрібнішими деталями, які витягуються.

Зазвичай об'єкт, який зображується в скульптурі, перебуває у стані спокою. Однак для повнішого розкриття художнього образу, скульптурному зображенню можна надати характерних рухів.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Створіть рельєфну композицію з пластиліну на тему «Дивовижний птах». Для розкриття образу продумайте декоративне оздоблення.

Варіант 2. Виконайте з пластиліну круглу скульптуру на тему «Домашні улюбленці». Передайте різний характер поверхні скульптури: її гладкість, шорсткість, рельєфність.

Запитання та завдання

1. Чим відрізняються кругла скульптура та рельєф?
2. Підготуйте коротке повідомлення про пам'ятники, установлені тваринам.

8. Незвичні матеріали художника-скульптора

Сучасні митці дуже часто використовують для створення своїх скульптур нетрадиційні матеріали (наприклад, дрід, підкови, шуруни, дитячі шпильки для волосся тощо). Такі скульптури устанавлюють у міських парках, скверах, на присадибних ділянках.

Р. Дженсен.
Лисиця

К. Скратуцький.
Їжак у тумані

Л. Рот. Павич

Т. Гілл. Собака

- Розгляньте ілюстрації, на яких зображені скульптури, виготовлені з незвичних матеріалів. Спробуйте вгадати, із чого зроблені ці оригінальні скульптури.
- Назвіть незвичні матеріали, з яких, на вашу думку, можна також виготовити скульптури.

Оригінальні скульптури виготовляють із різноманітних природних матеріалів. Цікаві фігурки чоловічків і тваринок можна зробити із шишок, соломи, черепашок. Насіння, пир'я та гілочки вдало доповнюють скульптурний образ. Вони допоможуть зробити його живим і виразним.

Роботи учнів початкової школи

Вузлики на пам'ять

Якщо скульптурний образ створюють з окремих готових деталей, такий спосіб виготовлення називається конструктивним.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Створіть в об'ємі декоративний образ сови або лева.

Варіант 2. Створіть образ фантастичної істоти.

Запитання та завдання

Чим відрізняється створення художнього образу в об'ємі конструктивним і пластичним способами?

Художній образ у декоративно-ужитковому мистецтві, архітектурі та дизайні

9. Казковий світ

Людина прагне найбуденніше зробити гарним і виразним. Саме тому вона оздоблює побутові речі чудовими візерунками. З покоління в покоління передавалися й удосконалювалися прийоми художнього оброблення різних матеріалів. Так формувалися традиції в декоративному мистецтві.

В. Живко.
Кінь

О. Козак.
Декоративна ваза

Ю. Довбенчук.
Скрипка

Н. Косарева. Вироби зі шкіри

• Розгляньте ілюстрації, на яких зображені твори народних майстрів. За якими ознаками можна об'єднати ці ілюстрації?

Оздоблені речі називають декоративними, якщо ж ними можна користуватися в побуті — ужитковими.

Твори декоративно-ужиткового мистецтва оздоблюють переважно рослинними мотивами. Ці зображення відрізняються від того, що ви бачите в реальності. Майстри декоративно-ужиткового мистецтва роздивляються реальні форми, роблять замальовки, аналізують форму й колір, а потім художньо перетворюють — *стилізують* об'єкт.

Завдяки стилізації природні форми стають спрощеними або навпаки ускладненими, залежно від призначення візерунка.

Словник

Декоративно-ужиткове мистецтво — галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує предметне середовище.

Стилізація — процес узагальнення предмета за його формою та кольором завдяки виокремленню найвиразніших ознак.

Вузлики на пам'ять

Ознаки стилізації:

- перетворення об'ємної форми на площинну і спрощення конструкції;
- узагальнення форми зі зміною обрису;
- узагальнення форми в її межах;
- узагальнення й ускладнення форми додаванням відсутніх природних деталей.

Творче (практичне) завдання

Створіть ескіз стилізованого візерунка для оздоблення керамічного набору для молока.

Запитання та завдання

1. Що таке декоративне мистецтво?
2. Що означає слово стилізація?

10. Чарівні візерунки

У Дніпропетровській області знаходиться село Петриківка, де дбайливо шанують і зберігають традиції давніх народних промислів.

В. Павленко.
Жоржини

М. Тимченко.
Композиція
з квітів

В. Карпець.
Петриківський розпис

М. Тимченко.
Петриківські істани

- Які вироби, на вашу думку, можна прикрасити такими розписами?
- Чи є у вас вдома вироби, оздоблені петриківським розписом?

Твори, виконані в техніці петриківського розпису, — це неповторний світ фантазії, поетичного відтворення навколишньої природи, адже в розписах народ втілював своє бачення світу. Лінії декоративного орнаменту, кольорові цятки й мазки створюють казковий світ краси.

Словник

Петриківський розпис — українське декоративно-орнаментальне народне малярство. Назва цього виду декоративного

мистецтва походить від назви села. Техніка виконання — мазки з розтяжкою і натискання пензлем.

Вузлики на пам'ять

Петриківські майстри шукали натхнення в природі. Потрібно відчутися душою квітки, щоб її художньо відтворити, а не сфотографувати.

Творче (практичне) завдання

Створіть декоративну композицію на тему «Казкова квітка Петриківки» у певній кольоровій гамі — холодній або теплій.

Запитання та завдання

Що таке *петриківський розпис*?

11. Паперові фангазії

На свята українці оздоблювали свої оселі паперовими прикрасами у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, барвінка чи янголів. Такі прикраси називають *витинанками*. Паперовими серветками прикрашали полиці, вони слугували фіранками на вікнах. Витинанка-хрест була оберегом, її чіпляли над дитячою колискою. На стіну між вікнами вшали витинанки із зображенням Дерева життя. Цей символ родини, роду тишовий для всіх регіонів України.

Витинанки бувають прості (одинарні) і складені.

Характерною ознакою простої витинанки є симетрія, тобто її права частина тотожна лівій. Прикладами симетричних зображень можуть бути зображення метеликів, жучків, листочків тощо.

О. Зуєнко. Ілюстрація до казки «Лисиця і журавель»

В. Любас.
Вазон

М. Теліженко. Разом

М. Теліженко. Благословення

- Чи можна назвати зображені витинанки витворами мистецтва?
- Яка із цих витинанок симетрична?

Словник

Витинанки — орнаментальні й сюжетні прикраси, ажурно вирізані ножицями, штампами, ножем із складеного удвоє, учетверо, увосьмеро білого або кольорового паперу.

Проста (одинарна) витинанка — витинанка, зроблена з одного аркуша паперу.

Симетрія — дзеркальне відображення правої та лівої частин цілого відносно середньої лінії або центру.

Складена витинанка — масштабний твір, у якому елементи розміщені один поряд з одним, гармонійно поєднані в цілісну композицію.

Вузлики на пам'ять

Починати виготовлення витинанки потрібно з композиції. Визначте об'єкти для зображення: геометричні фігури, рослини, тварини. Необхідною умовою є стилізація всіх елементів. Стилiзація залежить від теми й техніки виконання. На виворітному боці кольорового паперу чітко промальовуйте силует кожної форми. Важливу роль відіграє контрастність, тобто співвідношення кольорів основи та витинанки.

Традиції витинання збереглися донині. Перед новорічними святами вікна будинків часто прикрашають паперовими сніжинками. Паперовим мереживом також оздоблюють книжкові й кухонні полиці.

Творче (практичне) завдання

Створіть декоративну композицію (витинанку) на тему «Вазон».

Запитання та завдання

1. Що таке *витинанка*?
2. Чим відрізняються проста і складена витинанки?

12. Архітектура як вид мистецтва

Сучасні міста й села прикрашають новобудови. Житлові будинки, промислові, громадські споруди називають *архітектурою*.

Архітектура — вид мистецтва, який не зображує (як графіка чи живопис), а створює простір. У кожній будівлі мають бути виділені ознаки, які допоможуть визначити її призначення.

Архітектурний образ є віддзеркаленням епохи. Збереглося чимало пам'яток архітектури, які допомагають нам пізнати матеріальну культуру різних століть.

Хмарочоси Лос-Анджелеса
(США)

Мавзолей Тадж Махал
(Індія)

Замок «Нойшванштайн»
(Німеччина)

Замок у Моравії
(Чехія)

• Порівняйте зовнішній вигляд зображених споруд. Що сформуло неповторний образ цих будівель?

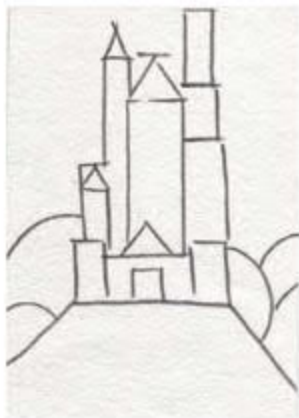
Архітектура — мистецтво проектування та будівництва будинків, споруд і їх комплексів.

Архітектурний образ — це художнє відображення змісту й призначення певної споруди.

Вузлики на пам'ять

Щоб намалювати архітектурну споруду, треба спочатку зробити її схематичну композицію. На основі попередніх ескізів виконують лінійний рисунок, який потім розфарбовують.

Творче (практичне) завдання

Створіть ескізи однієї з казкових будівель: кришталевого палацу, будиночка Ранкової Зірки, замку Дощів, фортеці Сонця.

Запитання та завдання

1. Що таке *архітектура*?
2. Назвіть особливості архітектури як виду мистецтва.

13. Інтер'єр

Інтер'єр — це зображення архітектурно й художньо оздобленої внутрішньої частини будинку, приміщення. В інтер'єрі художники можуть виразити різноманітні відтінки почуттів і настроїв людини. Він може бути урочистим або скромним, застиглим чи холодним.

Інтер'єр японського будинку

Інтер'єр «Будинку з химерами»
В. Городецького (м. Київ)

Сучасний інтер'єр

Дитяче кафе (м. Львів)

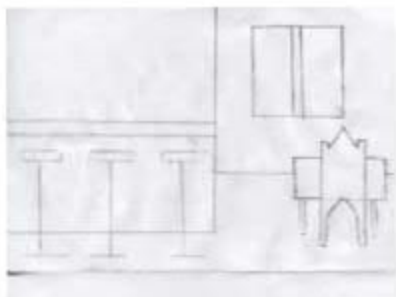
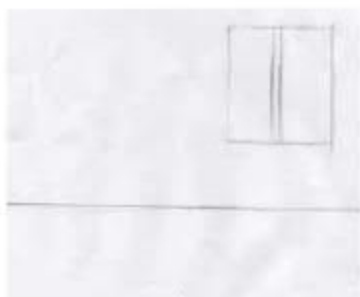
Словник

Інтер'єр — зображення внутрішнього простору будівель і приміщень.

Вузлики на пам'ять

Як зобразити інтер'єр? Починати потрібно з визначення лінії горизонту. Потім знайти лінії, які обмежують площину стін, стелі, підлоги. Коли основа інтер'єра побудована, можна малювати великі предмети, які знаходяться в приміщенні.

Творче (практичне) завдання

Уявіть, ніби ви працюєте в архітектурній майстерні. Створіть ескіз інтер'єра дитячого кафе: «У Снігової королеви»; «Івасик-Телесик»; «Тропіканка»; «Три ведмеді».

Запитання та завдання

1. Що таке *інтер'єр*?
2. Що, на вашу думку, потрібно зробити, щоб кожне приміщення мало індивідуальне «обличчя»?

14. Паперові перетворення

У всьому, що нас оточує, є частка праці художника-конструктора, або дизайнера.

Дизайн охоплює всі сфери нашого життя. Художники-дизайнери розробляють ескізи сувенірів, значків. Це так звані декоративні твори малих форм. Дизайнери конструюють свої вироби з різних матеріалів. Ви теж можете спробувати скласти із звичайного паперу шашочку від сонця або човник. Основний принцип дизайну — зручність і краса.

Пташка

Бульдог

Лілея

Коробочка-вірка

Традиції складання паперу існують у багатьох країнах світу, однак батьківщиною орігамі вважають Японію. У цій країні виготовлення з паперу різних речей методом згинання стало справжнім мистецтвом, що має назву *орігамі*. З паперу складають

квіти, тварин, рухомі іграшки. Останнім часом мистецтво оригамі набуло популярності і в нашій країні.

Словник

Дизайн — творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем.

Вузлики на пам'ять

Організуйте своє робоче місце так, аби у вас було достатньо вільного місця і ніщо не заважало процесу перегинання, перевертання та підрізання.

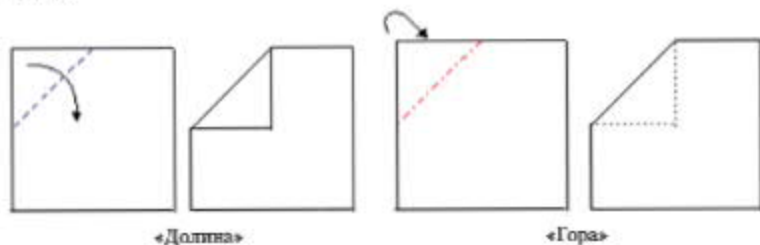
Кольоровий папір буває двосторонній та односторонній. Односторонній папір має білий і кольоровий боки. У деяких схемах ви можете побачити символ, який позначає, з якого боку слід починати складати фігуру: з кольорового чи білого .

Папір завжди потрібно складати чітко за схемою. Лінії згину мають бути твердими й гострими.

Щоб правильно скласти фігуру, треба вміти читати схему. Місце й напрям складання паперу позначають на схемі лініями та стрілками.

Найважливішими знаками є лінії згинів «долина» і «гора». Згин «долина» зазвичай позначають пунктиром. Це означає, що потрібно згинати папір до себе. Напрямок складання додатково вказує стрілка.

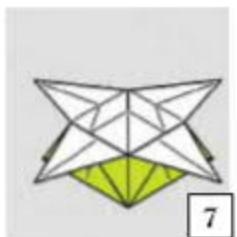
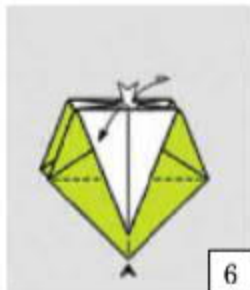
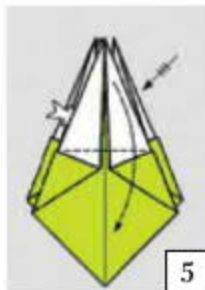
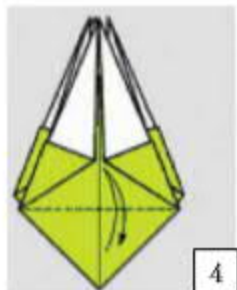
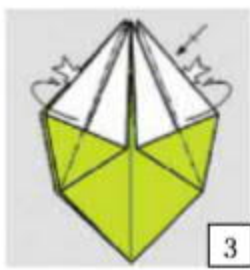
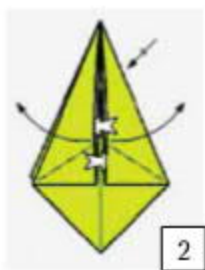
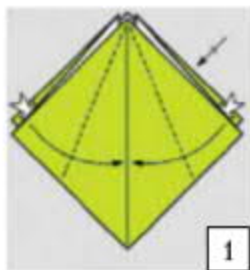
Лінія згину «гора» означає, що згинати папір потрібно від себе.

Творче (практичне) завдання

Складіть за малюнками композицію-конструкцію на тему «Веселий ліхтарик».

Запитання та завдання

1. Що таке дизайн?
2. Яка країна є батьківщиною *орігамі*?

15. Мандрівки слів і цифр

У транспорті, у магазині, на вулиці — усюди ви бачите різноманітні написи. Ви, певно, звернули увагу, що літери в різних написах відрізняються формою написання. Одні й ті самі літери пишуться й оформляються по-різному. Наприклад, слово «мама» можна написати прямо чи похило або літерами, які складаються з тонких чи широких елементів.

Різні види шрифтів прикрашають текст.

Заставки бувають у вигляді орнаменту, емблеми, пейзажу або сюжету.

ШРИФТ

• Порівняйте різні варіанти написання слів *Україна* та *шрифт*. Чи однаково легко читаються ці слова різними шрифтами?

Словник

Шрифт — графічний малюнок літер і знаків, що становлять єдину композиційну та стилістичну систему.

Вузлик на пам'ять

Щоб створити вітальну листівку насамперед продумайте, який формат листівки — вертикальний чи горизонтальний, — буде більш вдалим. Формат залежить від композиції малюнк-

ка. Потім вирішіть, які елементи ви будете малювати. Оберіть шрифтовий і художній елементи. Переконайтеся, що вони гармонійно виглядають разом.

Шрифти пишуть за певними правилами. Літери можна писати фломастерами, маркерами, гуашню або тушшю за допомогою плакатного пера чи пензлика.

Після того як завершите композиційне розміщення художніх елементів листівки, починайте промальовувати деталі в кольорі.

Творче (практичне) завдання

Оформіть вітальну листівку для мами. Виберіть формат листівки форму й вид шрифту.

Запитання та завдання

1. Що таке шрифт?
2. Подивіться, яким шрифтом написана назва вашої улюбленої книжки.

Перевірте себе

1. Якими фарбами намальовані подані картини — гуашшю чи аквареллю?

1

2

3

4

2. Назвіть засоби художньої виразності графіки.

3. Які засоби художньої виразності графіки використали художники в поданих зображеннях?

1

2

3

4. До якого виду належать подані витинанки — складені чи прості?

1

2

3

5. Які із цих скульптурних творів належать до круглої, які — до рельєфної скульптури?

1

2

3

6. Які за характером фактури використано у створенні скульптурних зображень?

1

2

3

7. Які форми було використано при створенні цих виробів дизайну — природні чи геометричні?

1

2

3

8. Яке зображення троянди можна назвати реалістичним, яке — декоративним?

1

2

3

9. Який із цих малюнків виконано в техніці петриківського розпису?

1

2

3

4

10. Які складові враховано при створенні художнього образу цих будівель?

1

2

11. Упізнайте, з яких картин узяті наведені фрагменти?

1

2

3

4

12. Розгадайте кросворди.

Образи природи тварин, людей у мистецтві

16. Реальні та декоративні образи в мистецтві

На творчість художників впливають життя, давні народні традиції, природа рідного краю. Упродовж століть людство створило безліч різновидів декоративних композицій, які прикрашають побутові предмети, одяг, килими, тканини тощо.

Створення орнаментальних декоративних композицій — одна з форм відтворення світу художником. Воно має свої закономірності. Орнамент — декоративна композиція, яка складається з елементів, що ритмічно повторюються, чергуються.

Вам уже відомий один із видів орнаменту, що є простим повторенням одного чи кількох елементів у межах смужки. Крім

В. Лехо.
Серветки

Г. Анджевівський.
Скатертина

І. Пастух.
Килим

нього є сітчастий орнамент, що вільно заповнює певну площину. У ньому мотив повторюється і по вертикалі, і по горизонталі, цей орнамент безкінечний у всіх напрямках.

Словник

Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному повторенні елементів і призначений для оздоблення різноманітних предметів, будівель, творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Вузлик на пам'ять

Орнаменти виконують різними техніками. Це залежить від матеріалу та призначення предмета. Наприклад, можна виконати орнамент штампуванням або за допомогою трафарету.

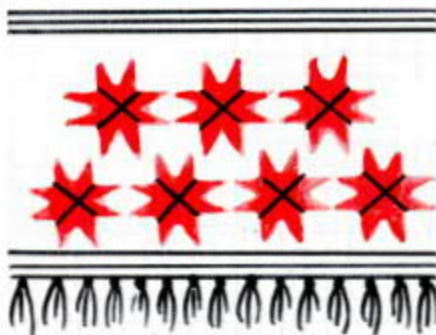
Виготовлення трафарету, так само, як і штампа, має свої особливості. Для цього вам знадобиться цупкий папір або картон, поролонова губка, ніж для різання паперу.

Спочатку потрібно визначити елементи орнаменту. Потім намалювати квадрат і поділити його на маленькі квадратики так, щоб утворилася сітка. За допомогою цієї сітки можна рівномірно розмістити елементи орнаменту. На аркуш паперу наносять заздалегідь підготовлений малюнок. Потім за цим малюнком вирізають трафарет (краї зрізу мають бути чіткими), який кладуть на чистий аркуш паперу. На губку набирають фарбу (гуаш або акварель) і роблять відбиток.

Для виготовлення штампа вам знадобиться звичайна картоплина. Послідовність вирізання штампа зображена на малюнках. Готовим штампом ви можете нанести фарбою малюнок на рушничок або серветку.

Творче (практичне) завдання

Розробіть орнамент для оздоблення серветки.

Запитання та завдання

1. Що таке орнамент?
2. Дослідіть, де в побуті можна побачити сітчастий орнамент?

17. Світ природи в пейзажі

Пейзаж — це картина, на якій зображена природа, певний краєвид.

В. Бяливицький-Бируля.
Початок весни

Ф. Коновалюк.
Осінь

В. Пузирков.
Перед штормом

В. Нестеренко.
Пори року. Весла на Афоні

Основним завданням у створенні пейзажу є передача простору. Для правильної побудови композиції вирішальне значення має вибір лінії горизонту.

Лінія горизонту може бути на малюнку посередині, вище або нижче середини, іноді навіть виходити за межі площини картини.

Для кращого втілення задуму художнику потрібно правильно обрати формат. Він визначається композицією як межа

картини. На горизонтальному форматі краще малювати спокійні за настроєм пейзажі.

Словник

Лінія горизонту — уявна межа, що відділяє небо від землі.

Пейзаж — твір живопису, у якому об'єктом зображення є природа.

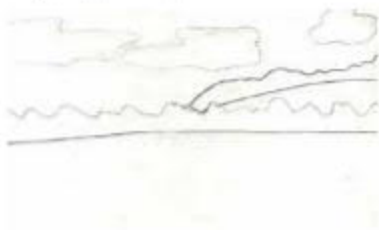

Вузлики на пам'ять

Починаючи роботу над пейзажем, визначте формат малюнка та місце для лінії горизонту.

Небо — це найсвітліше місце на малюнку. Колір землі повинен бути темнішим за небо.

Визначте колір найбільших предметів на передньому плані. Чим далі розміщені предмети, тим більше переважатимуть у них блакитні й сірі відтінки. На задньому плані кольори м'яко переходять один в інший.

Творче (практичне) завдання

Виконайте пейзажну композицію на тему «Чарівна країна» або «Моя країна — Україна».

Запитання та завдання

1. Що таке *пейзаж*?
2. Покажіть на прикладах розташування на картинах лінії горизонту.

18. Лінії, що йдуть углиб

Поспостерігайте дорогою до школи за перехожими. Ви помітите, що людина поряд із вами видається більшою за ту, що стоїть у кінці вулиці. Це явище називається *перспективою*.

І. Толкачевський.
Лісовий пейзаж

О. Галковський.
Осіньний парк

Р. Романов.
Сонячні ігри

Ф. Коновазов.
Шулявка. Річка Либідь

Одним із способів передачі глибини простору на площині є лінійна перспектива. Чим далі об'єкти на картині знаходяться від глядача, тим меншими вони зображуються.

Лінійна перспектива використовується в зображенні пейзажів із дорогами, вулицями, річкою, що йдуть углиб. Віддаляючись від глядача, вони зближуються і зрештою сходяться в одній точці на лінії горизонту.

У пейзажах об'єкти, віддалені від спостерігача, утрачають чіткість контурів. Удалині зменшується насиченість кольору (він блякне, а контрасти, світлотіні пом'якшуються) — глибина видається світлішою за передній план.

Словник

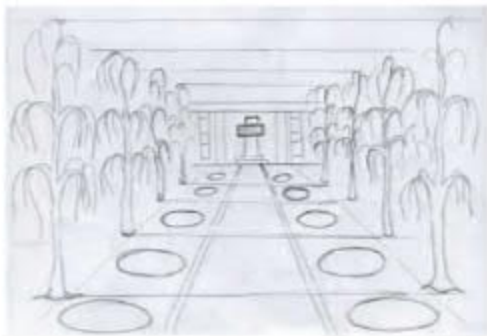
Перспектіва — спосіб зображення на площині об'ємних об'єктів із певної точки спостереження.

Лінійна перспектіва — спосіб зображення предметів, який допомагає відтворити глибину простору.

Вузлики на пам'ять

Малювання пейзажу починається з вибору місця для лінії горизонту. На передньому плані чітко промальовуються деталі, тоді як на середньому й дальньому вони зображуються схематично. Об'єкти, розміщені попереду, пишуть теплими кольорами, натомість ті, що далеко, — холодними.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Стежки мого дитинства».

Запитання та завдання для повторення

1. Що таке *лінійна перспектива*?
2. Поясніть, чому паралельні лінії, що йдуть углиб, при зображенні річки чи доріжки зближуються.

19. Настрій у пейзажі

Які почуття викликають у вас перші весняні струмочки? Що ви відчуваєте, коли надворі яскраво світить сонце? Сприйняття пейзажного твору залежить від людини, її душевного стану. Один і той самий пейзаж, побачений різними людьми, може викликати в них різні емоції.

С. Мазарчук. Світанок

В. Шажкін. Вплив місяця

М. Бурачек.

Реве та стогне Дніпр широкий

М. Глущенко.

Веспа

Працюючи над пейзажем, художник не копіює природу, він намагається втілити на полотні свої почуття. Це краєвид, який вразив митця, змусив зупинитися, замислитися. Створений художником образ поєднує почуття, майстерність, уміння передати побачений образ засобами виразності живопису.

Українським пейзажистам притаманне поєднання ліричних мотивів із виразністю кольорової гами, розмаїття технік і майстерне створення високопоетичних образів. Картина може бути теплою чи холодною, ніжною чи яскравою, радісною чи сумною, спокійною чи тривожною. Кольори картини, поєднані одним колірним тоном і загальним освітленням, створюють гармонійний колорит.

Словник

Колорит — гармонійне поєднання кольорів у живописі, що розкриває естетичну сутність художнього твору.

Вузлики на пам'ять

Зазвичай пейзаж починають писати фарбами по всій площині аркуша, без зайвої деталізації. Важливо передати перше емоційне враження від природи в колірних співвідношеннях. Постійно порівнюйте, яка частина роботи має найтепліше забарвлення, яка — найхолодніше, де знаходиться найсвітліше місце, а де — найтемніше.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Створіть пейзажну композицію на тему «Свято весняної природи». Передайте у ній свій настрій.

Варіант 2. Створіть два невеликі зображення одного й того самого пейзажу з різним колоритом.

Запитання та завдання

1. Що таке *колорит*?
2. Як колорит впливає на настрій пейзажу на картинах?

20. Казкові звірі та істоти

Декоративне мистецтво — особливий вид народної творчості. Зразки декоративних композицій прості й водночас оригінальні, вони втілюють уявлення народних майстрів про світ, природу, людей.

Часто фантазія художника перетворює реальний образ на уявний. Так з'являються казкові тварини й істоти. Основа для вигадки, казки — життєві враження майстрів. Незважаючи на простоту й узагальнену форму, декоративні образи легко впізнати.

З. Звенигор.
Чудо-Юдо

К. Тарасюк.
Жар-птиця

Л. Мітченко.
Зоряний бик

М. Приймаченко.
Три діди

Вузлики на пам'ять

Уявіть казкову істоту, фантастичну тварину або птаха, барвистого метелика чи дивовижку квітку.

Створіть композицію спочатку олівцем, а потім розфарбуйте ваш малюнок.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Фантастична істота» або «Пташка щастя».

21. Фантазії народних художників

Декоративно-ужиткове мистецтво естетично формує створене людиною навколишнє середовище. Характер оздоблення предмета залежить від його призначення й матеріалу, з якого він зроблений. Це може бути вишивка, різьблення, ліплення, розпис.

Фантастичні звірі створені уявою народної художниці Марії Приймаченко. Повторень немає ані у вітчизняному, ані у світовому мистецтві. Птахів і звірів, які уособлюють злі сили, художниця малює темними, приглушеними кольорами, добрих тварин — яскравими, сяючими. Колір — основний компонент її композиції, він організовує простір, виконує декоративну роль, є елементом ритму.

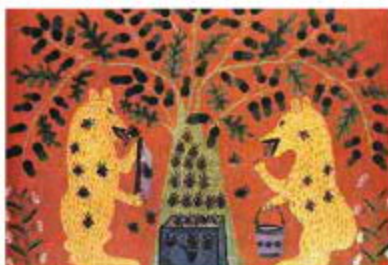
М. Приймаченко.
Чайка на гілці

М. Приймаченко.
Дика видра пташку вхопила

М. Приймаченко.
Тигр усміхається

М. Приймаченко.
Ведмеді на пасіці

Вузлики на пам'ять

При роботі над створенням образу фантастичної істоти намагайтеся передати певний настрій чи особливості характеру.

Розкажіть у своєму малюнку, де живе вигаданий вами персонаж, що він робить.

Спочатку намалюйте композицію олівцем, а потім розфарбуйте малюнок.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на одну з тем: «Космічні прибульці», «Чудюдо», «Райський птах».

Запитання та завдання

1. Якими Марія Приймаченко зображує на своїх картинах добрих тварин?
2. Якими фарбами художниця малює тварин, які уособлюють злі сили?
3. Яких іще народних художників ви знаєте?

22. Символи року

Світ тварин різноманітний і різнобарвний. Подивіться, яке яскраве пір'я в деяких птахів, які барвисті крила в метеликів.

Художників, які зображують на своїх картинах чи в скульптурах тварин і птахів, називають анімалістами.

Малювати тварин непросто, адже вони не позуватимуть художникові. Анімалісти уважно спостерігають і вивчають характер та звички тварин.

Художники прагнуть передати в рисунку, живописі, скульптурі, творах декоративно-ужиткового мистецтва колір, форму й рухи тварин, їх характер і звички.

А. Дорер.
Молодий заєць

А. Василенко.
Коти

О. Цурина.
Вихор

К. Брендерс.
Птахи

Наприклад, граційність рухів, пластичність, стрімкість, красу оленя або тигра найкраще передати в динаміці. Кремезного носорога краще зобразити статичним.

Словник

Анімаліст — художник, що зображує тварин.

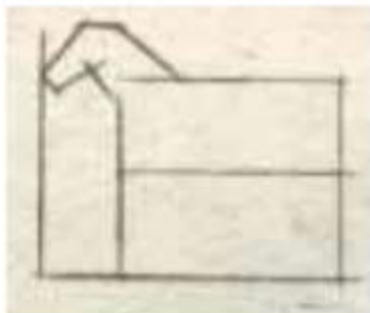
Динаміка в образотвірчому мистецтві — зорове сприйняття руху.

Статика в образотвірчому мистецтві — передача в мистецькому творі стану спокою та рівноваги.

Вузлики на пам'ять

Щоб успішно виконати завдання, вивчіть форму, пропорції, характерні рухи тварини, яку будете ліпити чи малювати.

Творче (практичне) завдання

Намалюйте тварину — символ 2015 року за східним календарем (на площині чи в об'ємі) у статичному або динамічному стані.

Запитання та завдання

1. Як називають художника, що малює тварин?
2. Що таке *статика*?
3. Що таке *динаміка*?

23. Малюємо портрет

Мистецтво портрета відоме здавна. Упродовж віків художниками різних країн було створено безліч портретів. Незважаючи на розмаїття характерів і типів зображених людей, є те, що їх об'єднує. Це закономірності будови людського обличчя.

Щоб написати портрет, потрібно знати професію людини, її звички, манеру поведінки. Та найголовніше в портреті передати характер людини, створити впізнаваний образ. Як правило, портрет пишуть з натури. Своєрідним різновидом портрета є автопортрет, коли художник малює себе. Багато чудових живописних і графічних портретів створив Тарас Шевченко.

Важливу роль у живописному портреті відіграє колір. Він створює певний настрій — життєрадісний чи ліричний, сумний чи романтичний.

А. Муха. Весна
(фрагмент)

Т. Шевченко.
Автопортрет

А. Коцька.
Верховина

Словник

Портрет — мальоване, скульптурне або фотографічне зображення обличчя людини або групи людей.

Вузлики на пам'ять

Тренуйтеся малювати окремі частини обличчя. Замальовуйте різні форми носа, вух, очей, губ. Звертайте увагу на твори визнаних майстрів портретного живопису.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Намалуйте портрет казкового героя (Котигорошко або Кирило Кожум'яка).

Варіант 2. Намалуйте портрет жіночого казкового персонажа (Снігова королева або Білосніжка).

Заяпитання та завдання

1. Що таке *портрет*?
2. Яке значення має колорит картини портретного жанру?

24. Веселі старти

Щоб навчитися зображувати людину в русі, треба знати співвідношення (пропорції) частин людського тіла. Порівнюючи частини тіла з головою, можна побачити, що висота голови дорослої людини двічі вміщується по ширині плечей, чотири рази — по довжині ніг. Руки трохи коротші за ноги. Тулуб разом із головою дорівнює половині людського зросту.

Художники виконують попередньо багато начерків та ескізів для вивчення моделі (людини, портрет якої будуть писати).

Г. Якутович.
Аркан

Дж. Ветріано.
Танок на узбережжі

О. Дейнека. Роздолля

О. Дейнека. Естафета

Вузлики на пам'ять

При створенні динамічної композиції дотримуйтеся таких правил:

- перед об'єктом, що рухається, повинно бути більше простору ніж за ним;
- рухи мають бути характерними;
- незначні деталі спрямовані в протилежний рухові бік.

Творче (практичне) завдання

Зобразіть багатопланову тематичну композицію «Веселі старти».

Запитання та завдання

1. Які співвідношення частин тіла людини вам відомі?
2. Повторіть правила створення динамічної композиції.

Образ рідного краю в мистецтві

25. Види образотворчого мистецтва

У попередніх розділах підручника ви ознайомилися з різними видами образотворчого мистецтва, зокрема живописом, архітектурою, графікою, скульптурою.

О. Андреева.
Андріївська церква

О. Козакова.
Чудова троянда

М. Глущенко.
Зима

В. Треzubова.
Зима й весна

Скіфський
золотий олень

К. Кашура.
Українка

Е. Левадська.
Цар-квітка

М. Приймаченко.
Соняшник і
горох

• Розгляньте ілюстрації. До яких видів образотворчого мистецтва належать ці твори?

Архітектура —

Скульптура —

Живопис —

Графіка —

Декоративно-ужиткове мистецтво —

Багаті традиції має яскраве й самобутнє декоративно-ужиткове мистецтво України. Воно тісно пов'язане зі звичаями, національною культурою, зберігає естетичні цінності, створені працею й талантом попередніх поколінь.

Упродовж віків формувалися центри традиційного мистецтва. Вироби різних регіонів відрізняються формою, прийомами розпису, технікою виконання, кольоровою гамою.

Старовинні рушники

Г. Козак. Рушник

Одним із видів народного декоративного мистецтва є вишивка. На території України вишивка існувала ще з часів Київської Русі. У народній вишивці багато геометричних елементів (ромби, кола, хрести), зображень тварин, птахів, рослин (листя, плоди, квіти). На українських вишивках можна побачити Дерево життя.

В Україні існує до ста видів і прийомів вишивання (основні — гладь, хрестик, мережання, плетіння, вирізування, низь). Композиційне вирішення української вишивки вирізняється фантазією, колоритом і самотністю.

Словник

Вишивка — вид народного декоративного мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, виконане різними ручними або машинними швами.

Вузлики на пам'ять

Ви можете намалювати рушник двома кольорами (чорним і червоним), можете зробити його різнокольоровим. Не забудьте намалювати китиці.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Український рушничок».

Запитання та завдання

1. Запитайте в бабусі чи дідуся, у літніх людей, якими предметами декоративно-ужиткового мистецтва вони раніше користувалися?
2. Підготуйте повідомлення про роль декоративно-ужиткового мистецтва в житті людини.

26. Мій рідний край

Природа нашої планети різноманітна. Є на ній гори й долини, річки й моря, пустелі. І скрізь живуть люди — і в горах, і серед снігів, і серед пісків. Побачити природу різних куточків Землі можна на картинах художників різних країн.

Подивіться, як вірменський художник Мартірос Сар'ян зображує гори рідної Вірменії. Любов до рідної землі митець передає у своїх картинах.

М. Сар'ян. Гори

М. Сар'ян. Вірменія

- Які кольори використовує художник, щоб показати спеку?
- Як ви вважаєте, чому будинки, зображені на картині, мають пласкі дахи?

На картинах українського художника Сергія Васильківського ви бачите інше колірне співвідношення. В Україні м'який клімат, багата природа. Тому й українська хата виглядає зовсім не так, як будинок у горах. Сільську хату декілька

разів вкривали білим вапном, довкола вікон часто малювали яскраві візерунки, що надавало будівлі й усьому пейзажу за-тишного, живописного характеру.

С. Васильківський.
Хутір

С. Васильківський.
Околиця

Вулиця на пам'ять

Роботу над композицією починайте з вибору теми. Розкажіть про красу вулиці, на якій ви живете. Подумайте, коли вона красивіша: рано-вранці чи опівдні, коли сонячне проміння осягає простір? Чи, може, надвечір? Узимку чи навесні?

Виберіть краєвид з одним або кількома деревами, з дорогою або стежкою, що зникає вдалині. Не шукайте чогось особливого. Навіть те, що ви бачите з вікна, часто буває цікавим і мальовничим. Шукайте місце, де красиво поєднані кольори або відчувається певний настрій.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Мій рідний край».

Запитання та завдання

1. Як за допомогою колірного співвідношення можна передати особливості природного середовища рідного міста (села)?
2. Підготуйте повідомлення про художників, які малювали природу вашого краю.

27. Особливості архітектури рідного міста (села)

На околиці Києва, поблизу селища Пирогів розташований Національний музей народної архітектури та побуту України. На території музею зібрані зразки давньої архітектури з різних куточків країни з предметами побуту пересічного українця.

Національний музей народної архітектури та побуту України
(с. Пирогів)

Свято в музеї

Під час українських народних свят тут відбуваються театралізовані вистави, ярмарки й народні гуляння. На території музею можна зустріти людей у національних костюмах, які зайняті різними давніми ремеслами: ткаць, гончарів. Тут можна почути народний спів, побачити запальні народні танці.

Такі ж музеї є і в інших містах України, зокрема у Львові, Ужгороді, Переяславі-Хмельницькому.

Національний заповідник
«Давній Галич» на Закарпатті

Ф. Манайло.
Дідове обійстя

• Порівняйте фотографію і картину художника Федора Манайла. Як художник передає на полотні особливості архітектури Закарпаття?

Словник

Пам'ятка архітектури — будівлі й споруди, які мають культурне, історичне або естетичне значення. Пам'ятки архітектури позначають спеціальною настінною дошкою.

Вузлики на пам'ять

При виконанні малюнка пам'ятки архітектури важливо дотримуватися правил побудови композиції. Архітектурну спо-

руду краще помістити на передньому плані. Її потрібно розмістити у просторі так, щоб вона гармонійно вписувалася в навколишнє середовище.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Пам'ятка архітектури мого міста (села)»

Запитання та завдання

1. Що таке *пам'ятка архітектури*?
2. **Робота в групі.** Підготуйте повідомлення про сім чудес України.

28. Чи потрібні нам дерева за вікном?

У наш час більшість населення Землі живе в містах. Для того щоб не втрачати зв'язок із природою, у містах створюють зелені «острівці» для відпочинку городян. Парки, сквери, бульвари міст проєктують художники-архітектори. Над створенням парку працює великий колектив: архітектори-проєктувальники, скульптори, фахівці з ландшафтної архітектури (ландшафтні дизайнери). Характер парку, зокрема розташування доріжок, газонів, клумб, фонтанів, парко-

Парк «Олександрія»
у м. Білій Церкві

вої скульптури, альтанок, дитячих площадок замислюється художником як цілісний ансамбль.

Парк «Софіївка»
у м. Умані

Булвар Тараса Шевченка
у м. Києві

• Що об'єднує ці зразки садово-паркового мистецтва? У чому їх відмінність?

Традиція створення парків для розваг та усамітнення дуже давня. Парки створювалися при палацах. Химерні споруди, фонтани, вольєри з птахами й тваринами, оригінально підстрижені дерева й кущі, клумби різних форм, висаджені орнаментом квіти, алеї з мармуровими скульптурами — ось компоненти старовинних парків.

Творці сучасних парків також прагнуть краси й оригінальності. Та насамперед парки й сквери мають бути зручними для людей.

Словник

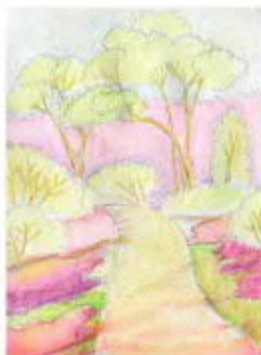
Садово-паркове мистецтво (або садово-паркова архітектура) — мистецтво створення декоративних садів, парків та інших озелених об'єктів.

Вузлик на пам'ять

У композиції треба продумати призначення й характер парку. Пам'ятайте: різне призначення парку зумовлює різні засоби

вираження. Центральна алея парку зазвичай пряма й широка. Найважливіше значення в цьому комплексі має рослинність. Кольорове вирішення парку залежить від пір року.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Сади цвітуть».

Запитання та завдання

1. Порівняйте колорит парку восени й навесні.
2. Знайдіть інформацію та підготуйте повідомлення про один із відомих парків Європи.

29. Мереживо на вулицях міста

Ознайомимося з іще одним видом діяльності художника на вулицях міста. Ажурні огорожі, перила мостів, ковани ворота й ґрати — усе це зразки творчості майстрів художнього оброблення металу — ковалів.

Зразки старовинних і сучасних огорож на вулицях міст

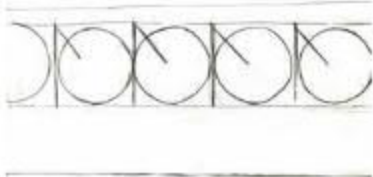
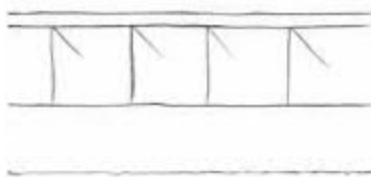
- Яке, на вашу думку, призначення огорожі?

Природа підказала художнику, як можна зробити такі міцні й вишукані конструкції. Ажурні огорожі скидаються на витончене мереживо з металу. Вони надзвичайно легкі, подібні на павутиння. Як переплелися в них тоненькі гілочки металевих рослин! Вони тягнуться вгору, обвивають невидимі нитки, чіпляються одна за одну.

Вузлики на пам'ять

Продумайте призначення огорожі (для мосту, воріт, перил балкону). Які лінії переважатимуть — вертикальні, спіральні, кругові? Який у них буде характер? Може, фантазійний?

Творче (практичне) завдання

1. Чорною гелевою ручкою зробіть ескіз огорожі, яка відокремлюватиме тротуар від проїжджої частини на центральній вулиці вашого міста (села).
2. За допомогою витинанки створіть композицію на тему «Металеве мереживо міста (села)».

Запитання та завдання

1. Де, на вашу думку, шукають мотиви для своєї творчості майстри художнього оброблення металу?
2. Подумайте, де можна використати мереживну огорожу на вулицях вашого міста (села).
3. Знайдіть у книжках або в Інтернеті приклади мереживних конструкцій мостів, воріт, огорож. Підготуйте повідомлення про них.

30. Атрибути сучасного життя. Окраса вулиці

У кожному магазині є вітрина. Оформлення вітрин — вид декоративного мистецтва. Створюють вітрини художники-оформлювачі.

Вітрини магазинів — невід’ємна деталь міських вулиць, це частина архітектурної споруди. Зазвичай характер оформлення вітрини пов’язаний із торговим призначенням магазину, наприклад «Дитячий світ», «Спорттовари», «Квіти». Вітрина має відповідати загальному образу будівлі, але водночас бути сучасною.

Яскраві вітрини ніби «спокушають» перехожих зайти до магазину. Вони привертають їхню увагу, «розповідають» про призначення магазину і водночас демонструють зразки товарів, які там продаються.

Вітрина прикрашає вулицю, тому в її оформленні важливу роль відіграють загальне колірне вирішення та композиція.

Головне в мистецтві оформлення вітрин — сміливість ідей, професіоналізм і смак художника-оформлювача.

Зразки оформлення вітрин магазинів

• Оформлення якої вітрини сподобалося вам найбільше? До магазину з яким оформленням вітрини ви хотіли б зайти? Поясніть, чому. Придумайте оригінальні назви магазинам із такими вітринами.

Словник

Вітрина — вікно в магазині з виставленими зразками товарів, які там продаються.

Вузлики на пам'ять

У вітрини має бути власне «обличчя». Насамперед потрібно продумати композицію вітрини. Радимо створити велику декоративну пляму (яка слугуватиме тлом), а тоді заповнювати навколишній простір дрібними деталями. Вам знадобляться знання про ритм, контраст і колорит. Краще уникати зайвої строкатості, намагатися гармонійно поєднувати кольори.

Творче (практичне) завдання

Створіть композицію на тему «Вітрина магазину дитячих іграшок».

Запитання та завдання

1. Що таке *вітрина*?
2. Уважно роздивіться вітрини найближчих магазинів. Чи вдало вони, на вашу думку, оформлені?
3. Придумайте власний варіант оформлення одного з магазинів і зробіть ескіз.

31. Чарівні ліхтарі

Коли надворі сутеніє, на вулицях міст запалюють ліхтарі. Вони наповнюють навколишній простір чарівним світлом і вказують подорожнім шлях у темряві. Ліхтарі стоять на вулицях і площах, наче вартові.

Архітектурне обличчя міста створюють архітектори. Вони розробляють не тільки будівлі, а й загальний вигляд вулиць і площ міста. Порівняйте форму ліхтарів уздовж вулиць, на алеях парку та автомобільних дорогах.

Зраки вуличних ліхтарів

- У чому ви бачите відмінності, а що об'єднує ці ліхтарі?

Ліхтарі можуть відрізнятися не тільки формою, а й кількістю світильників. Вони можуть бути як одноярусними, так і багатоярусними.

Форма ліхтаря; матеріал, з якого він зроблений; пропорції зумовлені його призначенням. З іншого боку, ліхтарі також створюють певний настрій, образ вулиці, парку та ін.

Вузлики на пам'ять

Перш ніж розпочати роботу, продумайте призначення ліхтаря (для мосту, паркової алеї, шоссе, площі перед театром тощо). Залежно від призначення ліхтаря розробляйте його образне вирішення. Ліхтарі можуть бути буденними й урочистими, «під старовину», сучасного дизайну.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Створіть у техніці графографії композицію на тему «Чарівні ліхтарі на вулицях міста».

Варіант 2. Продумайте форму й загальний вигляд ліхтаря. Роботу виконайте в техніці витинанки та аплікації. Де, на вашу думку, можна встановити такий ліхтар — біля аптеки, цирку чи кафе?

Запитання та завдання

1. Які види ліхтарів вам відомі?
2. Підготуйте повідомлення про старовинні китайські ліхтарики — «чарівні кулі».
3. Розкажіть, які ліхтарі встановлені на головній вулиці вашого міста (села).

32. Свято на вулицях міста

У кожного народу є свої традиції і свої свята. У цьому виявляється душа й характер народу.

У сиву давнину люди жили за сонцем, тобто в одному ритмі з природою. Кожен період землеробського року відзнаали святом. І сьогодні українці піснями зустрічають весну й проводжають зиму. На народні свята одягають традиційне святкове вбрання.

А. Коцка.
На Гуцульщині

Н. Курій.
Рідво

Стиль і ритм життя із часом змінюються, а свято залишається. З'являються й нові свята. Та залишається головне — святковий настрій, піднесення, відчуття єдності зі своїм народом.

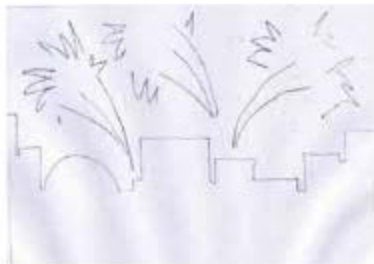

Святкові фейєрверки
на вулицях міст

Вузлики на пам'ять

При створенні композиції пригадайте, як підкреслити в картині головне (розмір, розміщення, освітлення, колірне вирішення). Пам'ятайте про перспективу й пропорції.

Творче (практичне) завдання (на вибір)

Варіант 1. Створіть композицію на тему «Святкове місто» (робота в групі).

Варіант 2. Створіть композицію на тему «Україна — моя Батьківщина».

Запитання та завдання

1. Які ви знаєте твори українських художників, присвячені темі народного свята?

2. Назвіть, які ви знаєте народні свята. Які особливості їх святкування? У яких святкових заходах беруть участь діти?

Перезітрі себе

1. Яке з поданих зображень належить до декоративно-ужиткового мистецтва?

1

2

3

4

2. Яку з представлених композицій можна назвати динамічною?

1

2

3

3. У чому ви вбачаєте своєрідність української природи? Свою думку обґрунтуйте.

4. Які мистецькі твори українських художників-пейзажистів вам запам'яталися? Чим вони вам сподобалися?

5. Які з поданих зображень виконані за допомогою трафарету?

1

2

3

6. Яке зображення тварини можна назвати реалістичним?

1

2

3

4

7. Розгляньте картину сучасного українського художника Г. Мацегори «На Чернігівщині». Які почуття викликає у вас ця картина — веселі чи сумні?

8. Упізнайте, з яких картин узяті наведені фрагменти?

1

2

3

4

9. Які з поданих картин належать до портретного жанру образотворчого мистецтва?

1

2

3

4

10. На яких із поданих картин зображено перспективу?

1

2

3

4

11. Визначте, де на поданих картинах розташована лінія горизонту?

1

2

3

4

12. Розгадайте ребуси.

Акварель — прозора фарба, що легко розчиняється водою; твір живопису, виконаний такими фарбами.

Анімаліст — художник, що зображує тварин.

Архітектūra — мистецтво проектування та будівництва будинків, споруд і їх комплексів.

Архітектурний образ — це художнє відображення змісту й призначення певної споруди.

Витинанки — орнаментальні й сюжетні прикраси, ажурно вирізані ножицями, штампами, ножем із складеного удвоє, учетверо, увосьмеро білого або кольорового паперу.

Вішивка — вид народного декоративного мистецтва; орнаментальне або сюжетне зображення на тканині, виконане різними ручними або машинними швами.

Візерунок — поєднання елементів у певній послідовності, або вільна композиція з декоративних елементів.

Вітрїна — вікно в магазині з виставленими зразками товарів, які там продаються.

Графіка — вид образотворчого мистецтва, де зображення виконують за допомогою точок, ліній, штрихів і плям.

Гуаш — непрозора фарба, розтерта на воді з домішками клею та білил; твір живопису, виконаний такими фарбами.

Декор — сукупність декоративних елементів (прикрас) виробу або будівлі.

Декоративно-ужиткове мистецтво — галузь мистецтва, яка художньо-естетично формує предметне середовище.

Дизайн — творчий метод, процес і результат художньо-технічного проектування промислових виробів, їх комплексів і систем.

Динаміка в образотворчому мистецтві — зорове сприйняття руху.

Естамп — твір друкованої графіки, відбиток на папері зображення, зробленого самим художником або майстром-гравюром. Види естампу — гравюра, офорт, літографія, ліногравюра.

Інтер'єр — зображення внутрішнього простору будівель і приміщень.

Колір — основний виражальний засіб живопису.

Колорит — гармонійне поєднання кольорів у живописі, що розкриває естетичну сутність художнього твору.

Контраст — різко окреслена протилежність у чомусь.

Кругла скульптура — скульптура, яка вільно розміщується в просторі й розрахована на круговий огляд.

Лінійна перспектива — спосіб зображення предметів, який допомагає відтворити глибину простору.

Лінія горизонту — уявна межа, що відділяє небо від землі.

Нюанс — відтінок кольору, ледь помітна різниця.

Орнамент — візерунок, побудований на ритмічному повторенні елементів і призначений для оздоблення різноманітних предметів, будівель, творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Пам'ятка архітектури — будівлі й споруди, які мають культурне, історичне або естетичне значення. Пам'ятки архітектури позначають спеціальною настінною дошкою.

Пейзаж — твір живопису, у якому об'єктом зображення є природа.

Перспектива — спосіб зображення на площині об'ємних об'єктів із певної точки спостереження.

Петриківський різьб — українське декоративно-орнаментальне народне малярство. Назва цього виду декоративного мистецтва походить від назви села Петриківки. Техніка виконання — мазки з розтяжкою і натискання пензлем.

Портрет — мальоване, скульптурне або фотографічне зображення обличчя людини або групи людей.

Проста (одинарна) витинанка — витинанка, зроблена з одного аркуша паперу.

Рельєф — скульптурне зображення на площині.

Садово-паркове мистецтво (або садово-паркова архітектура) — мистецтво створення декоративних садів, парків та інших озелених об'єктів.

Симетрія — дзеркальне відображення правої та лівої частин цілого відносно середньої лінії або центру.

Складена витинанка — масштабний твір, у якому елементи розміщені один поряд з одним, гармонійно поєднані в цілісну композицію.

Скульптура — вид образотворчого просторового мистецтва, що створює об'ємні зображення.

Статика в образотворчому мистецтві — передача в мистецькому творі стану спокою та рівноваги.

Стилізація — процес узагальнення предмета за його формою та кольором завдяки виокремленню найвиразніших ознак.

Точка, лінія, штрих, пляма — основні засоби виразності графіки.

Фактура — особливості оздоблення й будови поверхні будь-якого матеріалу (гладкість, шорсткість, рельєфність).

Художній образ — форма відтворення навколишнього світу, думок і почуттів автора в мистецькому творі.

Шрифт — графічний малюнок літер і знаків, що становлять єдину композиційну та стилістичну систему.

ЗМІСТ

Від авторів	3
-------------------	---

Художній образ у графіці, живописі та скульптурі

1. Подорож до країни «Художній образ»	4
2. Таємнича мова графіки	7
3. Пригоди графічних технік	10
4. Загадковий колір	12
5. Прозорість та оксамит	15
6. Подорож за хмари	18
7. Світ в об'ємі	21
8. Незвичні матеріали художника-скульптора	25

Художній образ у декоративно-ужитковому мистецтві, архітектурі та дизайні

9. Казковий світ	27
10. Чарівні візерунки	30
11. Паперові фантазії	32
12. Архітектура як вид мистецтва	35
13. Інтер'єр	37
14. Паперові перетворення	39
15. Маандрівки слів і цифр	42
<i>Перевірте себе</i>	44

Образи природи, тварин, людей у мистецтві

16. Реальні та декоративні образи в мистецтві	48
17. Світ природи в пейзажі	51
18. Лінії, що йдуть углиб	53
19. Настрій у пейзажі	55
20. Казкові звірі та істоти	57
21. Фантазії народних художників	59
22. Символи року	62

23. Малюємо портрет	64
24. Веселі старти	66

Образ рідного краю в мистецтві

25. Види образотворчого мистецтва	68
26. Мій рідний край	71
27. Особливості архітектури рідного міста (села)	73
28. Чи потрібні нам дерева за вікном?	75
29. Мереживо на вулицях міста	78
30. Атрибути сучасного життя. Окраса вулиці	80
31. Чарівні ліхтарі	82
32. Свято на вулицях міста	84
<i>Перевірте себе</i>	87
Словник	91

Навчальне видання

Власова Валерія Гаврилівна

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

У підручнику використано ілюстрації з інтернет-джерел,
які знаходяться у вільному доступі